

*В. В. Лаврук,
к. е. н., докторант, Подільський державний аграрно-технічний університет*

СИСТЕМА ІННОВАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

Запропоновано визначення та складові системи інноваційного забезпечення сільського господарства. Виділено загальні функції створення системи інноваційного забезпечення сільського господарства. Обґрунтовано основні напрями розвитку ринку інновацій. Визначено принципи формування ринку інновацій.

Determination and component systems of the innovative providing of agriculture is offered. The public functions of creation of the system of the innovative providing of agriculture are selected. Basic directions of market development of innovations are grounded. Principles of forming of market of innovations are certain.

Ключові слова: інноваційне забезпечення, напрям, організаційно-економічний механізм, сільськогосподарське підприємство, система, формування.

ВСТУП

Для успішного використання досягнень науково-технічного прогресу в сільському господарстві необхідні відповідні умови й існування системи інноваційного забезпечення. Створення таких систем можливе на основі дослідження існуючих організаційно-економічних, соціальних та інноваційних процесів. Системний підхід забезпечує цілісність вивчення предмета дослідження, аналіз його структури, сутності, взаємозв'язків і взаємодій; розкриває характер змін і дозволяє виявити основні умови переведу системи в найбільш сприятливий і раціональний режим функціонування.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Основні теоретичні й методологічні положення, пов'язані з розкриттям сутності й змісту інноваційної діяльності, особливостями й закономірностями її прояву в сільськогосподарських підприємствах, викладені в роботах Л.Л. Антонюк, В.І. Благодатного, В.О. Василенка, С.А. Володіна, О.І. Дація, О.В. Донця, В.О. Заготова, М.В. Зубця, С.М. Ілляшенка, М.Х. Корецького, І.М. Криворучка, М.Ф. Кропивка, М.І. Лобанова, П.М. Макаренка, М.Й. Маліка, Л.І. Михайлової, Ю.Н. Новікова, І.А. Павленка, П.Т. Саблука, С.О. Юшина та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- запропонувати визначення та складові системи інноваційного забезпечення сільського господарства;
- виділити загальні функції створення системи інноваційного забезпечення сільського господарства;
- обґрунтувати основні напрями розвитку ринку інновацій;
- визначити принципи формування ринку інновацій.

РЕЗУЛЬТАТИ

Поняття "система" є багатогранним: в одних випадках розглядається як об'єктивно існуючий комплекс процесів, явищ і взаємозв'язків між ними, в інших — як метод їх дос-

лідження. Під системою будемо розуміти сукупність взаємозв'язаних, взаємозалежних і взаємодіючих елементів, які утворюють єдине ціле і спрямовуються на вирішення загальних цілей. Система вищого порядку є сукупністю взаємопов'язаних систем, які складаються із підсистем більш низького рівня, що в загальному вигляді утворюють "дерево".

У системі сільського господарства виділяють в якості підсистем системи землеробства і рослинництва, тваринництва і кормовиробництва, механізації і електрифікації тощо. Особливою як за значимістю і за цільовим напрямом, так і за організаційно-функціональною побудовою, іншими елементами і ознаками є система інноваційного забезпечення [6, с. 52].

На основі системного підходу пропонується наступне визначення системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств — сукупність різноманітних елементів, функціонально взаємозалежних, взаємодіючих і взаємопов'язаних між собою в процесі виробництва, розповсюдження, впровадження і використання нових технологій, продукції або послуг.

Елементами системи інноваційного забезпечення є інноваційні й виробничі структури, організаційні й економічні механізми впровадження, технічні прийоми і засоби. В свою чергу, система інноваційного забезпечення використовує продукцію наукової сфери і складається із науково-виробничої, кадрової, фінансової, інформаційної та системи впровадження [3, с. 63].

Організаційні, економічні, науково-технічні, соціальні, екологічні і природні фактори чинять вплив на формування, розвиток і ефективність функціонування системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств.

Місією системи інноваційного забезпечення є забезпечення умов стійкого соціально-економічного розвитку сільськогосподарських підприємств на основі переважного використання інтелектуального потенціалу, створення, розповсюдження і реалізації нових знань, втілених в інноваціях з метою підвищення якості життя населення [4, с. 62].

Ініціатором процесу і координатором формування системи інноваційного забезпечення (СІЗ) повинна виступати держава в формі розробки програми становлення, функціонування і фінансування СІЗ сільськогосподарських підприємств. У цих документах визначаються цілі та задачі, розподіляються повноваження і відповідальність, вказуються заходи і строки, джерела ресурсів. Механізм розвитку СІЗ включає регіональну політику, нормативно-правове забезпечення, форми регулювання, і базується на економічному потенціалі, інтеграції регіону, стані регіональних ринків тощо [1, с. 118].

Держава в процесі формування системи інноваційного забезпечення розробляє стратегію інноваційного розвитку економіки, визначає науково-технологічні пріоритети, створює сприятливі умови розвитку СІЗ, забезпечує підтримку розвитку інноваційної інфраструктури, розробляє і реалізує заходи зі стимулювання інноваційної діяльності в регіоні.

Координаційна рада створюється при Головному управлінні агропромислового розвитку і спрямована на організацію, координацію, мотивацію і контроль діяльності всіх підсистем, що входять до СІЗ сільськогосподарських підприємств. Система інноваційного забезпечення включає учасників інноваційної діяльності в їх взаємозв'язку. Кожна структура, що входить до системи інноваційного забезпечення, виконує певні функції і в кінцевому висновку спрямована на ефективне використання інновацій в сільськогосподарських підприємствах [2, с. 32].

Система інноваційного забезпечення передбачає функціонально спрямовано використовувати існуючі інноваційні структури, створювати оптимально необхідні нові формування. Вона інтегрує ресурсний і кадровий потенціал основних суб'єктів інноваційної діяльності (науково-виробничих, освітніх, впроваджувальних організацій), сприяє залученню вчених і висококваліфікованих спеціалістів наукових і освітніх закладів до інноваційної діяльності [5, с. 19].

У цілому, система інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств включає наступні основні підсистеми:

1. Підсистема управління і координації дій з формування і забезпечення функціонування СІЗ. Основні функції — організація, координація, мотивація і моніторинг діяльності всіх підсистем, що входять до системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств. Підсистема також здійснює функції нормативно-правового і фінансово-інвестиційного забезпечення процесу формування СІЗ.

2. Підсистема кадрового забезпечення. Основні функції спрямовані на підвищення рівня і якості освіти — підготовку спеціалістів, підвищення кваліфікації кадрів. До підсистеми входять державні і недержавні ВНЗ, коледжі, центри підготовки кадрів, наукові бібліотеки, інші заклади підготовки і підвищення кваліфікації кадрів.

3. Науково-виробнича підсистема. Основні функції — здійснення фундаментальних і прикладних досліджень, освоєння і комерціалізація технологій. Включає Центри наукового забезпечення АПВ, ВНЗ, науково-дослідні установи, наукові центри, виробничі підприємства і організації.

4. Підсистема фінансування — виконує функції з формування механізму залучення фінансів й інвестицій для інноваційної діяльності підприємств. Включає державу, регіональні фонди інноваційного розвитку страхові компанії, банки, інвестиційні компанії, венчурні фонди.

5. Підсистема впровадження. Основні функції спрямовані на апробацію та впровадження інновацій в сільськогосподарські підприємства. Також виконує консалтингове, інжинірингове, маркетингове, інформаційне обслуговування і забезпечення. Включає відповідні організації і підприємства — дорадчі служби, інжинірингові фірми, правові й аудиторські компанії, лізингові фірми, ЗМІ, бібліотеки. Для впроваджен-

ня та апробації інновацій, а також з метою інформаційного забезпечення інноваційної діяльності до цієї системи пропонується включити центри інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Пропонується виділити наступні загальні функції створення системи інноваційного забезпечення:

- моніторинг проблем;
- дослідження;
- науково-технічна розробка;
- апробація;
- виробництво;
- розповсюдження;
- впровадження;
- оцінка ефективності.

Кожна структура, що входить до системи інноваційного забезпечення виконує певні функції і в кінцевому висновку спрямована на ефективне використання інновацій в сільськогосподарських підприємствах.

У забезпеченні ефективності системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств важлива роль відводиться формуванню його організаційно-економічного механізму.

Основними напрямками організаційно-економічного механізму функціонування системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств є:

- державна підтримка;
- формування ринку інновацій;
- організація впровадження інновацій;
- створення економічних умов;
- інноваційно-кадровий менеджмент.

Досвід розвинутих країн показує, що важливий вплив на розвиток науки і в цілому на науково-технічний прогрес забезпечує держава, реалізуючи одну із функцій державного управління — проведення науково-технічної політики в сільськогосподарському виробництві.

Головною метою держави є забезпечення економічного росту, основою якого повинна стати інноваційна політика, спрямована на створення умов для освоєння нових і удосконалених існуючих технологій, організаційних, виробничих, організаційно-економічних заходів.

Для активізації інноваційної діяльності сільськогосподарських підприємств необхідно розробити чітку послідовну політику, яка повинна здійснюватися на основі:

- здійснення моніторингу інноваційної діяльності та інноваційних прогнозів основних напрямів освоєння науково-технічних досягнень у сільському господарстві на перспективу;
- впровадження інновацій, які підвищують ефективність виробництва і конкурентоздатність продукції;
- створення системи комплексної підтримки інноваційної діяльності;
- розвитку інфраструктури інноваційного процесу;
- інформаційно-консультаційного забезпечення інноваційної діяльності товаровиробників;
- підтримки і розвитку науково-технічного потенціалу;
- сприяння розвитку інноваційного підприємництва;
- активізації співробітництва на державному і міжнародному рівнях всіх зацікавлених сторін інноваційного процесу.

На сучасному етапі в реалізації важливих галузевих програм зростає значення державних і регіональних цільових програм. Необхідним є створення державою інвестиційного фонду для фінансування наукових досліджень, здійснення державних цільових програм і важливих інноваційних проєктів. Джерелами такого фонду могли б бути відрахування частини податку на додану вартість від реалізації сільськогосподарської продукції і мита на продукцію для сільського господарства.

Важливим напрямом формування системи інноваційно-

го забезпечення сільського господарства є створення ринку інновацій.

Ринок інновацій — це система економічних відносин між споживачами (товаровиробниками) інноваційної продукції або інноваційних послуг і суб'єктами пропозицій (власниками інноваційної продукції, інформаційно-консультаційних і впроваджувальних послуг) з приводу їх виробництва, придбання і використання.

Суб'єктами ринку інновацій є виробники інноваційної продукції, інформаційні, консалтингові й інші формування, які надають послуги щодо впровадженню. Сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм та форм власності, які є споживачами інноваційної продукції, виступають в якості об'єкта ринку інновацій. Товаром на ринку інновацій є інноваційні продукція і інноваційна послуга (інформація, консультація, навчання).

Як товар інноваційні продукція може бути реалізована тільки за наявності на неї відповідного попиту. Інноваційна продукція повинна задовольняти потреби конкретного ринку, відповідати рівню сучасних потреб, бути доступною як за ціною, так і за сприйняттям.

Ринок інновацій повинен виконувати наступні функції:

— забезпечення — задовольняє потреби учасників в реалізації і придбанні інноваційної продукції;

— регулювання — оптимально формує попит і пропозицію на інноваційну продукцію і інноваційні послуги, забезпечуючи їх раціональний розподіл між суб'єктами інноваційної діяльності і встановлюючи рівень цін на них;

— інформування — є посередником при розповсюдженні інформації між учасниками інноваційного процесу;

— стимулювання — сприяє створенню конкурентоспроможного інноваційного продукту, розширенню переліку інноваційних послуг і засобів їх здійснення.

Ринок інновацій сільського господарства формують наукові й освітні організації, комерційні підприємства, творчі колективи, окремі вчені і винахідники. Покупцями інноваційного продукту виступають сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм та форм власності.

Головним завданням ринку інновацій є просування інноваційної продукції з метою задоволення потреб сільськогосподарських товаровиробників, що здатна забезпечити і отримати ними додаткового економічного, технологічного, соціального і екологічного ефектів.

Основними принципами формування ринку інновацій є:

1. Наявність попиту на інноваційну продукцію — за цим організаційним принципом відбувається формування планів виробництва інноваційної продукції, організація інноваційних формувань, їх розмір, підбір виконавців

2. Різноманітність пропозицій і конкурентноздатність — наприклад, умови виробництва рослинницької продукції в різних кліматичних, економічних умовах не можуть бути задоволені однаковими інноваційними пропозиціями, а потребують розробки різноманітних підходів. Споживач має можливість вибрати свій найкращий науковий варіант вирішення проблеми, а різні фінансові, інвестиційні можливості припускають також вибір найбільш придатних виконавців, між якими повинна мати місце конкуренція.

3. Перші два принципи дають можливість повного і якісного задоволення попиту на інноваційну продукцію, це є третій принцип ринкових відносин. Він потребує відповідальності за надану інноваційну послугу, придбану інноваційну продукцію

4. Правої, соціальної захищеності й мотивованості. Формування ринку інновацій в Україні спирається на матеріальну, законодавчу і нормативну базу. Збереження патентного права, інтелектуальної власності повинно бути умовою ринкових відносин. Будь-яка ринкова дія передбачає взаємну зацікавленість і повинна бути мотивована.

Ринок інноваційної продукції та інноваційних послуг є саморегулюючою системою. Однак напрям науково-технічного прогресу не може відбуватися в некерованому режимі, держава повинна впливати на нього шляхом його регулювання. Державне регулювання розвитку ринку інновацій повинно включати:

— формування і здійснення єдиної інноваційної політики;

— законодавче і нормативне забезпечення інноваційної діяльності;

— сприяння залученню додаткових джерел фінансування наукових досліджень;

— використання механізму державних цільових програм за найбільш важливими напрямками розвитку;

— формування системи впровадження інновацій і сприяння її функціонуванню.

Таким чином, ринок інновацій для сільського господарства виступаючи сегментом аграрного ринку, забезпечує взаємні економічні інтереси наукових організацій, розробників інновацій і виробників наукоємної продукції, різних впроваджувальних формувань і сільськогосподарських підприємств у ефективному просуванні інновацій в сільськогосподарське виробництво.

Система інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств передбачає поряд з функціонуючими науковими організаціями, які виробляють наукову продукцію, наявність певної впроваджувальної ланки, в якості якої можуть виступати центри інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств.

Вони можуть виконувати наступні функції:

— моніторинг, збір закінчених наукових розробок для формування банку інформаційних ресурсів і підготовки прогнозно-аналітичної інформації;

— формування замовлень на науково-дослідні розробки;

— доведення науково-технічних розробок до стадії інноваційного продукту;

— координація впроваджувальної діяльності в сільському господарстві й реклама, спрямована на використання інновацій в сільськогосподарському виробництві.

Одним із факторів, що перешкоджає впровадженню інновацій на сільськогосподарських підприємствах, є недостатня кваліфікація управлінських кадрів, бо оцінити і зрозуміти доцільність впровадження інновацій у виробництво може тільки висококваліфікований спеціаліст. Тому забезпечення інноваційної діяльності кадровою складовою призведе до підвищення інноваційної активності сільськогосподарських підприємств.

Навчанням та підвищенням кваліфікації в галузі інноваційного менеджменту повинні займатися викладачі наукових закладів та спеціалісти інноваційних формувань, а саме — регіональних центрів інноваційного розвитку (ЦІР), що пропонуються для організації ефективної системи впровадження інновацій.

До заходів кадрового забезпечення центрів інноваційного розвитку сільськогосподарських підприємств відносяться:

— розробка програм кадрового забезпечення ЦІР;

— здійснення державної підтримки кадрового забезпечення ЦІР (підготовку, професійну перепідготовку і підвищення кваліфікації кадрів здійснювати за рахунок державного та регіонального бюджетів);

— формування законодавчої і нормативної бази, які регламентують кадрове забезпечення ЦІР;

— систематичне підвищення кваліфікації викладачів, які викладають курс інформаційно-консультаційного забезпечення інноваційної діяльності в сільському господарстві;

— забезпечення підготовки кадрів ЦІР учбово-методичним матеріалами, учбовими посібниками і літературою.

Перепідготовка персоналу управління інноваційними

процесами на підприємстві повинна проводитися регулярно, тобто інноваційний процес повинен мати безперервний характер. Форми підготовки персоналу пропонується проводити в формі проведення курсів підвищення кваліфікації всередині підприємства, програмного навчання зі сторони зовнішніх наукових або учбових закладів, які розробляють або апробують інновації. Доцільно відновити на новій основі форми обміну досвідом ведення господарства і управління. Базовими організаціями обміну передовим досвідом повинні стати сільськогосподарські підприємства не тільки ті, які мають високі показники ефективності виробництва, але і ті, що мають у складі системи управління підрозділи з управління інноваційними процесами. Обміну передовим досвідом доцільно надати не тільки демонстративний характер, але й інформаційний, аналітичний, рекомендаційний з обліком особливостей ведення сільського господарства в конкретних агрокліматичних, технологічних і фінансово-економічних умовах.

Таким чином, якісні зміни кадрового потенціалу передбачають удосконалення системи підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації в галузі інноваційного менеджменту. Система повинна виходити із концепції отримання фундаментальної базової освіти з обсягом знань, що дозволять робітнику бути професійним в умовах зміни кон'юнктури ринку, мати високу інноваційну сприйнятливість, бути готовим за необхідності швидко перенавчатися, орієнтуватися в потоці інформації і постійно підвищувати свою кваліфікацію.

Важелем створення сприятливих економічних умов для підвищення інноваційної активності виробників та споживачів інновацій є податкова система. Задача держави — вибірково послабити податковий тиск на пріоритетних напрямках інноваційної діяльності. Для формування ресурсної бази необхідно знижувати податки і надавати податкові пільги на розробку і практичну реалізацію науково-технічної продукції. Заходом, що стимулює науково-технічний прогрес, може бути звільнення від податку на прибуток доходів, спрямованих на освоєння ресурсозберігаючих технологій, модернізацію виробництва, підвищення кваліфікації і навчання персоналу інноваційним прийомам господарювання.

До економічних заходів державної підтримки інноваційної діяльності необхідно віднести також створення фінансово-стійкої системи страхування інвестицій в інноваційні проекти, розширення переліку страхових послуг, компенсації частини страхових платежів на страхування інноваційних ризиків за рахунок державного бюджету. Доцільним є створення за підтримкою держави спеціалізованих венчурних фондів для розвитку системи страхування інноваційних ризиків. Страхові фонди могли б виступати від імені держави гарантом повернення страховикам можливих збитків і механізмами відшкодування державних коштів, витрачених на створення системи страхування інноваційної діяльності.

Планування і прогнозування інноваційної діяльності, регулювання процесів впровадження закінчених науково-технічних розробок відносяться до числа найважливіших сучасних напрямів у інноваційній діяльності. Спеціалісти створених впроваджувальних інноваційних формувань повинні стати розробниками інноваційних проектів, прогнозів, виступати ініціаторами прийняття цільових програм.

Останнім часом особливого значення набуває економічне стимулювання інновацій в сільське господарство. Воно повинно охоплювати всі етапи інноваційного процесу: від зародження ідеї і проведення досліджень до освоєння його результатів виробництвом і отримання ефекту при задоволенні взаємного інтересу дослідників і сільськогосподарських товаровиробників.

Для стимулювання технологічного і технічного розвитку сільського господарства необхідно здійснювати субсидування організаціям — розробникам інновацій — на про-

ектування і виготовлення дослідних зразків, сільськогосподарським товаровиробникам при придбанні нової техніки та обладнання — впродовж перших трьох років їх виробництва — у розмірі 25% ціни підприємства-виробника.

Враховуючи значення техніки у впровадженні передових технологій, необхідні субсидії, які будуть надаватися для компенсації початкового лізингового внеску на придбання машин і обладнання вітчизняного виробництва для рослинництва та тваринництва за ставкою не нижче 15%, але не більше 70% вартості майна, яке купується за лізингом.

Важливим регулятором інноваційної активності є амортизаційна система. Діюча амортизаційна система потребує суттєвого удосконалення. Оптимальні строки служби засобів праці будь-якого призначення визначаються під дією багатьох факторів: якості виготовлення, технічного обслуговування, експлуатації, рівня використання тощо. Врахувати сукупність їх впливу, ще й на весь період дії норм амортизації — неможливо. Тому період амортизації не може слугувати критерієм для визначення часу заміни обладнання. Збільшення сум амортизаційних відрахувань буде сприяти розширенню фінансових можливостей підприємств і посиленню їх інвестиційної активності. На сьогодні облікова функція амортизаційної системи переважає над її стимулюючою роллю. Збільшення стимулюючої функції амортизації буде сприяти прискоренню впровадженню технологічних інновацій.

ВИСНОВКИ

Таким чином, до напрямів організаційно-економічного механізму функціонування системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств належать державна підтримка, формування ринку інновацій, організація системи впровадження інновацій, створення економічних умов, інноваційно-кадровий менеджмент. Формування системи інноваційного забезпечення сільськогосподарських підприємств і її організаційно-економічного механізму призведе до створення сприятливого інноваційного середовища, забезпечить перетворення наукових ідей і розробок в інноваційні продукти, впровадження цих продуктів у виробництво, а також збереження та розвитку інноваційного потенціалу регіону.

Отже, активізація інноваційної діяльності потребує з однієї сторони, державного управління і координації дії всіх її суб'єктів, а з іншої — інтеграції всіх зацікавлених структур у реалізації інновацій, залученні інвестицій, створенні умов, які будуть сприяти впровадженню інновацій в сільськогосподарські підприємства.

Література:

1. Белебеха І.О. Управління розвитком сільських територій на регіональному рівні / І.О. Белебеха, В.В. Бакум // Економіка АПК. — 2006. — № 11. — С. 118.
2. Білоусько Я.К. Інвестиційне забезпечення техніко-технологічного переоснащення аграрного виробництва / Я.К. Білоусько // Економіка АПК. — 2007. — № 6. — С. 32.
3. Васильєва Н.К. Економіко-математичне моделювання інноваційного розвитку аграрного сектора / Н.К. Васильєва. — Д.: ВАТ "Вид-во "Зоря", 2006. — 252 с.
4. Володін С.А. Інноваційний консалтинг в інфраструктурі наукоємного ринку АПК / С.А. Володін // Агрінком. — 2005. — № 9—10. — С. 62.
5. Гаврилюк М.М. Агропромисловому виробництву — інноваційний шлях розвитку / М.М. Гаврилюк // Економіка АПК. — 2005. — № 8. — С. 19.
6. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України / О.І. Дацій. — К.: ННЦ "Інститут аграрної економіки", 2004. — 428 с.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2010 р.